

Wendelstvisan

Nr 60

Wendelas Vänner

April 2018

Bland bahyttter
och krinoliner

Jubileumskavalkad: 20 år i Wendelas hus

Mode, mat och jubileer

HUR KLÄDDE KVINNORNA sig på Wendelas tid? Vad åt man för mat? Vad lyssnade man på för musik? Och vilka sagor fick barnen berättade för sig? Om det kommer höstens programserie i Wendela Hebbes Hus att handla.

Men redan nu kan våra läsare lära sig en hel del om detta: Läs Maria Holmerin Nords djupdykning i 1800-talets modevärld – om hur modet följer och speglar sin tid! Läs också Annika Hamruds matartikel om 1800-talets finkött och fattig-soppa och andra anrättningar som även de speglade sin tid och dess klasskillnader!

Kvar i vårens kalendarium är årsmötet den 25 april som inleds med liten körkonsert samt författarträff den 6 maj med USA-kunniga journalisten Karin Henriksson, som ska berätta om den märklige Mr Trump.

Många jubileer har vi i år. Vem ska jag gratulera först? Jag tror jag börjar med hundraåringarna. Birgit Lewenhagen, vår äldsta medlem, har fyllt hundra. Wendelas Vänner gratulerar och intervjuar. Sen har vi tre älskade tanter som också fyller hundra i år, nämligen Elsa Beskows Tant Grön, Tant Brun och Tant Gredelin som kom till världen 1918. Läs om de verkliga personerna bakom sagofigurerna! Och så den äldsta jubilaren

Av Ami Lönnroth
Journalist och författare
Ordförande Wendelas Vänner

vi uppmärksammar: kanadensiska Anne på Grönkulla, 110 år och alltså jämt mångas flickboksfavorit.

Yngst i skaran av jubilarer i detta nummer är vårt eget Wendelahus som vår förening nu drivit i 20 år i fint samspel med restaurangens ägare, Antoinette Mezher. Den 9 maj 1998 invigdes den återuppbyggda Hebbevillan av en ung dansk ättling till Wendela, Marie Hjortdal, numera journalist, liksom sin anmoder. Mycket har vi hunnit med sen dess, många nya projekt har vi utvecklat under de tjugo åren. Det nyaste är Lilla Wendelapriset till Lotti Walthers minne.

Bild: Per Eric Mattsson

Wendela Avisan

REDAKTION Per Eric Mattsson,
Ami Lönnroth och Annika Hamrud
GRAFISK FORM Maria Holmerin Nord,
Formula Fri HB
TRYCK Kringel-Offset, Södertälje

MEDLEMSKAP I WENDELAS VÄNNER

Årsbetalande medlem 150 kr
Famijemedlem på samma adress
75 kr alt hel familj 225 kr
Ständigt medlemskap 1 800 kr
PG 98 59 20-8 **BG** 362-0879
SWISH 1230068593

HEMSIDA OCH BLOGG

www.wendela.se
E-POST info@wendela.se
BUTIK Öppettider samma som restaurangen

WENDELA HEBBES HUS

Vettersgatan 4, 151 71 Södertälje

POSTADRESS

c/o Lönnroth Mattsson
Badhusgatan 8C, 151 73 Södertälje

WENDELA HEBBES RESTAURANG AB

Antoinette Mezher
08-550 866 75
Bankgiro 5147-0342
www.hebbevillan.se

WENDELAS VÄNNERS STYRELSE

Ordförande:
Ami Lönnroth, 070-324 95 14
Vice ordförande:
Birger Svanteson, 073-692 48 65
Ledamöter:
Karin Bergstedt, 08-550 60 974
Ann Björnander, 073-516 21 01
Helena Lundström Cronholm,
070-952 54 70
Annika Hamrud, annika.hamrud@gmail.com
Per Eric Mattsson, 070-661 22 21
Ester Rudolfsson Mattsson,
070-551 94 79

Hedersordförande:

Inga Lewenhaupt, 08-20 15 07
Hedersledamot:
Signe Andersson, 08-550 139 87

INNEHÅLL WENDELAVISAN NR 60 våren 2018

"Aldrig en skymt av prål och flärdfullhet"	3
20 år med Wendela Hebbes hus: Nya projekt och en jäkla envishet	8
Ingen guldgruva – men kul!	11
Lotti Walther till minne	12
Lilla och Stora Wendelapriset	13
Vad inte många vet om Elsa Beskows tanter	14
Flickböckernas flickbok	15
Musikalisk salong med humor och klös	17
Soppa, gryta och salt sill	19
"Trump har vänt upp och ner på allt"	20
Blandat	22
Program april-november 2018	24

”Aldrig en skymt av prål och flärdfullhet”

”Fladdra icke yrt med alla väder.

Aldrig brukets första Apa var.

Den sin omsorg strör på sina kläder,
sällan något inre värde har.”

DENNA FÖRNUMSTIGA vers går att läsa i ”Journal för allmänna upplysningen och Sederna” från 1799 (riktat från en äldre man till en yngre). Ett förnuftigt råd men totalt omöjligt att följa i dåtidens verklighet. Samhällshierarkin, som alla var väl medvetna om, behövde hela tiden iscensättas och göras synlig. Föremål, riter, gester, tal – allt berättade om vem man var och var man hörde hemma. Kläder kanske allra tydligast. Alltså var hur man klädde sig något av yttersta vikt.

”Kläder är tidlösa, modet en klocka”, skriver dräkthistorikern Tony Lewenhaupt i sin bok ”Afrodites strumpeband”. ”Modet följer oss. Speglar vår tid, våra värderingar. Svänger, skiftar, byter sida, kommer med nya påståenden. Ser tillbaka, kastar sig framåt. Irriterar en del, stimulerar andra”.

I början av 1800-talet får Sverige sina första, återkommande rapporter om Parismodet i tidningsform. Här intill ses en plansch ur ”Magasin för konst, nyheter och moder” från 1841, just det år då Wendela Hebbe flyttar till Stockholm för att börja sitt nya liv.

Följ med på en spaning efter Wendela Hebbes kläder!

WENDELA HEBBE OCH hennes systrar Petronella och Malin föddes på empirens tid, en återblickande tid med antika ideal. Utgrävningarna av de romerska städerna Pompeji och Herculaneum hade tagit fart under 1700-talet och Europas blickar riktades mot Egypten i och med Napoleons fälttåg runt sekelskiftet och den vetenskapliga expedition som följde med.

Empirens dammode var bart och avklätt i florstunna, raka, vita klänningar med hög midja och en sjal att svepa in sig i.

I dag känner vi empiremodet kanske framför allt från alla filmatiseringar av Jane Austens böcker. I England kallas perioden för Regency.

Baron Gérards porträtt av Juliette Récamier (bild 1) ger en utmärkt bild både av en moderiktig kvinna och hur hon avbildades 1802.

I Sverige övergår empiren en bit

in på 1800-talet i Karl Johansstilen. Brita Hebbe ger i biografen en fin ögonblicksbild från Jönköping runt 1830: "Man kan se Wendela för sig: Liten och smärt, i klacklösa svarta skor med korslagda band kring smalbenen, ankellång klänning, pösiga ärmar täckta av en yllsjal och på huvudet en kråka eller bahytt".

Bilden, målad i ord, överensstämmer till stor del med dräktensemblen från Los Angeles County Museum of Art (bild 2). Sjalen fattas, och dockan bär en ridkylväska i stället för den bok, som Wendela har under armen i Brita Hebbes beskrivning. Klänningen är i bomullsmuslin och skorna av siden.

Vi möter Wendela på bild för första gången i början av 1840-talet i samband med att hon har flyttat till Stockholm och etablerat sig som journalist och skriftställare (bild 4). Puffärmarnas tid är förbi, för den

Av Maria Holmerin Nord
Dräktintresserad museipedagog
på Skansen
Formgivare WendelAvisan

här gången, och det ljusa och lätta är utbytt mot en stram, svart klänning med ridjackeliknande överdel.

"Svartan gav stadens folk ett eget dräktspråk. Ett språk som talade om allvar och god moral. Som framhävde kunskap istället för börd, begränsning istället för överdrift. [...] De svarta kläderna passade 1800-talets

nya offentlighet”, skriver Tony Lewenhaupt.

Ledsagade någon Wendela in i den här nya världen? Hennes offentliga bild känns överlagd och genomtänkt. Susanna Lovén, intendent på Torekällberget, tror inte det:

– Hon tillhörde dem som hade stil helt enkelt!

Susanna Lovén jämför Wendela med Coco Chanel, född 1883, som gick sina egna vägar och blev en av 1900-talets stora klädskapare. Okonventionell och påhittig.

EN NOTIS i Aftonbladet från 1844 ger oss en oväntad inblick i Wendelas garderob:

”Lördagen den 1 juni bortstals ur ett hus vid Köpmangatan 1 mantilj av svartblommigt siden med frans och ljusblått foder, 1 parasollett av svart siden med stålställning, 1 svart flor, 1 svart bombasinklänning, 2:ne vita klänningar, 2:ne soffdynor med vita överdag samt 1 vitbottnad sjalett med ljusblå bård.”

En klädstöld var något oerhört. ”Kläder var inte slit och slängvara, kläder tillhörde kapitalet”, påpekar Tony Lewenhaupt.

Det var Wendela som hade blivit bestulen. Kanske är det den bortstulna klänningen vi ser på C J Brummers akvarell, bombasin var ett tätt och glansigt ylleyg. Eller så visar Axel Jacob Salmsons litografi (ej på bild) jackan av sammet dottern Signe minns i sina memoarer. Brita Hebbe citerar:

”När hon tänker tillbaka på den illustra kretsen är det dock främst dess medelpunkt hon ser för sig, nämligen sin mors lilla späda gestalt i svart sammetsspens och kjol av vit, prickig sockerduk, jungande vid gitarren med det blå vattrade sidenbandet.”

Genom Aftonbladetnotisen och Signes minne får vi en hel färgskala: Svart, vitt och blått.

När jag visar Wendelas porträtt för Catrin Nygårdh på Torekällberget

(bild 3), som är ansvarig för museets kläder och rekvisita, är Wendelas synliga, mörka lockar det första hon reagerar på:

– Det var oerhört ovanligt att en kvinna i Wendelas ställning var barhuvad offentligt, säger hon.

Jämför till exempel med Johan Gustaf Sandbergs porträtt av Fredrika Bremer (bild 5) från 1843. Fredrika var sju år äldre och har en betydligt mer traditionellt feminin framtoning.

Wendelas korkskruvslockar är högmoderna och förknippas bland annat med världskändisen i vardande Jenny Lind.

– Ofta lindade kvinnorna upp håret på tygtrasor på kvällen, en sorts primitiva papiljotter helt enkelt, berättar Catrin Nygårdh.

– Att de inte tvättade håret så ofta hjälpte till att hålla lockarna fina, men de kunde också använda till exempel sockervatten.

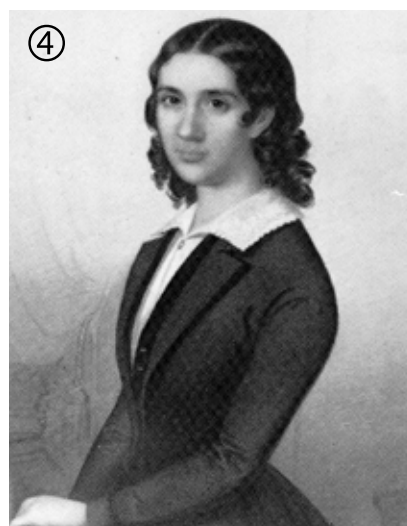
På engelska kallas frisyren just för ”sugar curls”.

DEN HUVUDBONAD SOM definierar den borgerliga kvinnan ända fram till 1860-talet är annars utan tvekan bahytten. Tanterna på omslaget bär den. Bahytten ändrar fason vartefter som frisyrmotet skiftar men sluter hela tiden om och ramar in ansiktet. Under vissa tider är den så stor att bäraren inte ser någonting åt sidorna, en tydlig symbol för kvinnans begränsade handlingsutrymme.

Catrin Nygårdh, som ofta arbetar i historiska kläder, suckar lite över huvudbonaderna:

– Bahytten flyger gärna av om man inte håller i den och huvuddukens knut känns lite ovan under hakan, men det får man stå ut med.

– Jag känner mig annars väldigt fin, oavsett om jag är piga eller mamsell Pagels. Man blir mer medveten om hur man rör sig, har man korsetten på så får man ju självklart en annan hållning också. Långa, stora kjolar gör automatiskt att man måste röra sig lite mer försiktigt för att inte dra

ner alla saker i sin närhet. Däremot känner jag mig inte hindrad av kläderna, med lite övning kan man göra nästan allt som man kan göra i sina vanliga kläder.

Gunnar Olof Hylltén-Cavallius tecknar i mitten av 1840-talet ett vänporträtt av Wendela, där han bland annat beskriver henne så här:

”Fruentimrerna stöter sig mycket på denna hennes sed att bära håret utslaget, men hon frågar ej därefter ehuru hon för deras räkning drar en liten huva över huvudet när hon går ut.”

Gunnar Olof uppskattar att Wendela är okonventionell men vet att det inte är populärt i alla läger. Alltså väger han orden på guldväg:

”I sin klädsel är hon för övrigt utmärkt lyckad. Det är smak och elegans i allt. Jag har aldrig hos någon av mina landsmaninnor funnit så mycket frihet och smak i sättet att klä sig, ehuru man för övrigt aldrig ser en skymt av prål och flärdfullhet.”

Det var en smal farled för dåtidens kvinnor att navigera i. Leif Runefelt skriver i sin bok ”Att hasta mot undergången” om det han kallar den kvinnliga behagplikten:

”Behagplikten kan ses som ett paket av sociala dygder. Kvinnan

skulle vara *vacker* men inte utmanande, *prydlig* men inte prålig, *uppmärksam* på sitt utseende men inte konstlad, *blygsam* men inte blyg, *kunnig* men inte förläst, *tafö* men inte pratsam, *intelligent* men inte kvick, *ärbar* men inte tvungen. Det innebär att särskilda krav ställdes på kvinnors beteenden och konsumtion, samtidigt som det var mycket lätt att kvinnor gick över gränsen och blev fåfänga.”

BILDERNA VI HAR är i halvfigur, så vi får tyvärr inte veta någonting om Wendelas kjolar. Och absolut ingenting om vad som finns under dem. Däremot har vi en fin ögonvittnesskildring från hennes omedelbara närhet, nämligen från syster Malin via hennes dotter Thecla Wrangel, som 1926 gav ut boken ”Från forna tider”:

”Tre till fyra underkjolar var minimum för ’ett anständigt fruentimmer’ [...] Bomullskjolarnas antal och vidd ökades och de stärktes i kokt och i rå stärkelse tills de blevo mångdubbelt tunga och så hårda som pansarplåt. [...] Allra underst bars en kort så kallad underkjol av ylle eller piqué. Höfternas belastning blev nästan outhärdlig.”

Underkjolarna syddes på hel bredd och rynkades i midjan. Modet föreskrev större och större volymer, det blev enorma mängder risstärkelsebehandlat tyg. Thecla Wrangel berättar vidare:

”Med verklig tacksamhet talade hon [mamma Malin] sedermera om den stora lättnad hon erfor över att få stoppa ned stärkkjolarna i kofferten och i sommarhettan få ersätta dem med en fjäderlätt ”jupon de crin” med många små volanger på bakvåden. Ett par år därefter följde så krinolinerna av rotting, insydda i tunnare, ostärkta bomullskjolar. Rottingen knäcktes emellertid ganska lätt, varför den utbyttes mot stålfjäd-rar överdragna med trikåvävnad.”

Den lätta och smidiga krinolinen gör att ”tehuvesiluetten” kan anta enorma proportioner från mitten av 1800-talet. När Thecla och hennes storasyster ska åka på bal i Jönköping måste de åka en och en i ”den rymliga familjevagnen”. Pappa provinsialläkaren, liksom många andra av tidens män, rasade och kallade modet för ett ”avskyvärt apspektakel” men blev nedröstad av maka och döttrar. De utsatta, nästan utplånade männen syns också på bild 6, en tysk karikatyr.

Bilderna på sidorna 4–6 är från Wikimedia Commons utom bild 3, som är tagen av Maria Holmerin Nord, och bild på Maria, som är taget av Kurt Nord. Bilderna på denna sida är tagna av okänd fotograf, den övre finns i Nordiska museets samlingar.

”Visst plågar sig många kvinnor genom hysteriskt åtsnörda korsetter och skrymmande obekväma kjolar, men de gör sig hela tiden gällande. Om de inte får höras, kan de åtminstone synas. Ta plats, ta för sig av utrymmet, fånga uppmärksamheten.” Så skriver Tony Lewenhaupt i sin bok ”Kläders tysta språk”.

Ett sent fotografi av Wendela, förmodligen från början av 1870-talet, visar en långt mer modest och vardagsnära silhuett. Wendela har en ganska slät sidenklänning och en spetsbandå på de vitnade lockarna (bild 7).

Ett vackert porträtt av den åldrade Wendela har vi fått från Ellen Jolin, dotter till vännen Johan Jolin:

”I sin länstol vid ett stort skrivbord satt en mörkögd gammal dam med snö vitt hår som i fria naturliga lockar föll ned under den vita Charlotte-Corday-mössan. Hela hennes dräkt var av tvättyg – doftade av nystruket och rent, och de fina, genomskinliga händerna tävlade i vithet med allt det vita tunna tyget omkring henne. Jag tyckte mig sällan ha sett något så vackert som denna silverhårade gamla kvinna, som hade hela ungdomens eld kvar i sina mörka blixtrande ögon.”

På det sista fotografiet av Wendela blixtrar de inte längre utan blicken förlorar sig i fjärran. Det är taget på verandan till Skogshyddan, sommarstället utanför Nynäshamn 1894 (bild 8). Solen är långsamt på väg att gå ner.

På Torekällberget i Södertälje anordnas i år en 1800-talsvecka för femte gången. Måndag–torsdag är det föreläsningar, och fredag–söndag blir friluftsmuseet ett enda myller av av folkliga nöjen, kringvandrande musikanter och en mängd volontärer inom- och utomhus som ger historien liv.

– Vi försöker vara så trovärdiga vi kan, men självklart är det inte möjligt att veta hur människors liv verkligen var. Torekällberget är ju ett museum så vi är noga med att gå till källorna, berättar intendent Susanna Lovén. Datum i år: 25 juni–1 juli
Webbplats: 1800talsveckan.se

Susanna Lovén och Catrin Nygårdh från Torekällberget kommer till Wendelas hus i höst för ett söndagsprogram.

Se baksidan!

20 år med Wendela Hebbes Hus

Nya projekt och en jäkla envishet

Bilden ovan: Två Södertäljestoltheter på samma bild – Wendela Hebbes hus och ångbåten Ejden från 1880. Bild: Peder Edström
Till höger och på nästa sida: Ett urval framsidor till WendelAvisor formgivna av Lotti Walther.

”Sätt maskinen igång, sätt maskinen igång, sätt maskinen igång – herr kapten!” Så börjar den så kallade ångbåtsvisan som komponerades 1842 av Otto Lindblad för de sjungande lundastudenterna, givetvis alla manliga sådana.

AV NÅGON ANLEDNING dök den visan upp i huvudet när jag under några dagar gick igenom samtliga de 59 nummer av vår medlemstidning WendelAvisan, det första från 1996, som föregått nummer 60 som du nu håller i handen. Denna troskyldiga lovsång till Maskinen vittnar om idealitet och fromma förhoppningar inför en ny spännande era, det moderna samhällets framväxt, under det 1840-tal när Wendela Hebbe etablerade sig i Stockholm och på Aftonbladet.

För mig blir den också en metafor för den entusiasm och drivkraft som fick några lagom stolliga Södertäljebor att 1983 sjösätta Wendela-projektet – också det på sitt sätt ett 1800-talsprojekt – först som kampgrupp, sen som ideell förening med målet att återuppföra Wendela Hebbes Hus. Och till sist nåddes målet – ett kulturhus med museum, restaurang och livlig programverksamhet.

Nu har Wendelas Vänner drivit

detta kulturhus i tjugio år och lika länge har Antoinette Mezher, bortsett från några års timeout, hållit dess restaurang igång. Invigningen av Wendela Hebbes Hus (Södertäljebor säger Hebbevillan) skedde den 9 maj 1998. Huset och dess restaurang har förvisso funkant och blivit en del av stans kulturliv men inte precis som en lugnt dunkande maskin eller ett självspelande piano utan med en del toppar och vågdalar.

Kapten på skutan har under nästan hela husets existens invid Slussen i Södertälje varit Per Eric Mattsson, fram till förra vårens årsmöte då jag efterträdde honom. De flesta vet att han också är min man, vilket kanske borde hindra mig från att bedöma hans gärning. Men nu biter jag huvet av skammen och gör det ändå.

Trogna läsare av WendelAvisan vet vilka eldsjälarna som genom åren gjort Wendelaprojektet möjligt. Men det hade inte gått utan dem som i tur och ordning varit ordförande för

Av Ami Lönnroth
Journalist och författare
Ordförande Wendelas Vänner

föreningen som bildades 1983 för att rädda huset i Snäckviken från rivning – Inger Mattsson, Inga Lewenhaupt och från 1996 Per Eric Mattsson.

Inger, grundaren och Per Erics första fru, dog 1991 och hann aldrig se husprojektet ta konkret form,

Inga Lewenhaupt, som blev ordförande 1988, var med om att dra igång det och har sen 1996 varit vår hedersordförande. Inga är alltså mycket aktiv i vår verksamhet och har den främsta förtjänsten av att museet, byggt kring Wendela och Signe Hebbes möbler och konst, blev verklighet.

PER ERIC ÄR den som sedan 1996 dragit lasset, där jag själv ingår. När jag nu läser all denna dokumentation i de 59 numren av vår tidning, ställer jag mig frågan: vad var det som gjorde att inte han eller vi andra krokade? Han har för övrigt inte gjort det än, är alltså aktiv styrelsemedlem.

Jag tror svaret är: nya projekt, nya tankar och en jökla envishet. Sedan Per Eric blev kapten på skutan har han onekligen hållit maskinen igång, som idégivare, pådrivare, uppmunt-rare av alla oss som kommit och gått och för det mesta stannat kvar i detta ideella arbete, somliga livet ut. Vi har genom åren hunnit skriva ett antal

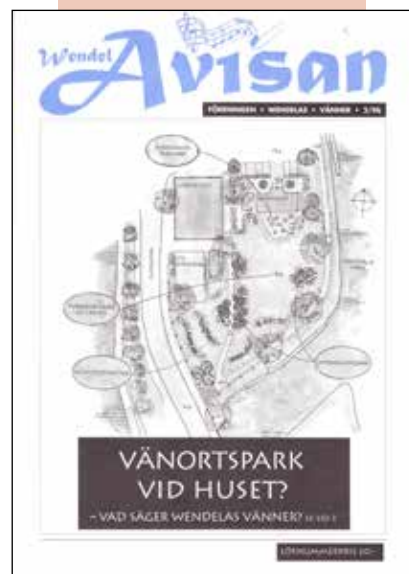
runor över avlidna medarbetare, den senaste i detta nummer.

Det ena projektet efter det andra har dragits igång, somliga bara som en idé som ännu existerar i våra huvuden. En sådan är förslaget om en staty av Wendela Hebbe. En särskild statyfond med några tusen kronor väntar på påfyllning. De flesta idéerna har dock blivit verklighet.

1996 startades WendelAvisan, det första projektet sedan uppbyggnaden av Wendelahuset inleddes 1995. Premiärnumret präglas av det pågående byggprojektet. Där kan man bland annat läsa dåvarande stadsarkitekt Uno Dahléns förhoppning om husets roll vid utvecklingen av Marenom-rådet: "Kanske kan journalistiskt pionjärbete vara en röd tråd. Hela idén skulle kunna utvecklas i linje med den skandinaviska tanke som släkterna Hierta och Hebbe var tillskyndare av."

VÅRA GUIDADE VISNINGAR i museet, nästa projekt med start 1998, var snart ett faktum. Det har blivit hundratals genom åren: samtidigt som vi visar museet, möblerat med Wendelas och Signes möbler och tavlor, berättar vi om deras pionjärgärning i journalistik, musik och scenkonst, om litteratur, kultur och badortsliv under 1800-talet. Senare tillkom Mollie Faustmanrummet i nedervåningen där restaurangens gäster kan glädja sig åt god konst medan de äter rikliga luncher. I museibutiken utanför säljer vi böcker, avisor, vykort, kassar, tröjor – allt med anknytning till museets huvudpersoner.

Tidigt började vi ordna författar-träffar, föredrag och konserter i husets nedervåning ibland i samverkan med andra kulturarrangörer – cirka 200 sådana kulturprogram hittills.

Några av våra författare har återkommit ett antal gånger – till exempel Birgitta Holm, Britt Dahlström, Ebba Witt-Brattström, PC Jersild, Yvonne Hirdman och Ingmar Karlsson. Likaså en hel del av våra musiker och musikkännare – många program med Inga Lewenhaupt men också med en musikkännare som Viveca Servatius, återkommande musikunderhållning av Wendela Hebbegymnasiets musikelever och med gästspel, bland annat av Eugènekvartetten från Göteborg som spelade i huset redan 1998, det år vi invigde huset.

2008 TOGS YTTERLIGARE ett kliv för att betona Wendela Hebbes pionjärgärning. Inför 200-årsdagen av Wendelas födelse hade på Per Erics initiativ ett pris instiftats, Wendelapriset för bästa svenska socialreportage i svensk press. I år blir det elfte gången. Sedan tre år sker det i samarbete med medicinstitutet Fojo. Och så har vi fått nykomlingen Lilla Wendelapriset till Lotti Walthers minne. Läs om det i detta nummer.

Utöver detta – bokcirklar, studiecirklar, samtalskaféer, kulturnätverks-träffar och seminarier i samarbete med olika aktörer, främst ABF. Och så i många år, senast i augusti 2016, sommarteater med pjäser av Björn Runeborg, Cecilia Sidenbladh och välkända folklustspel med Berit Carlberg som strålande både teaterdirektör och primadonna.

Allt detta som ett resultat av maskinen som sattes igång invid Slussen i Södertälje 1998. Hur länge ska den fortsätta att tuffa framåt? Ja, det avgör ni, värderade medlemmar – och ni är så många som 445 stycken. Inget dåligt medlemsantal i en tid när föreningslivet tynar. Hjälp oss hålla maskinen igång!

Ingen guldgruva – men kul!

ANTOINETTE MEZHER DREV en omtyckt salladsbar vid Järnagatan i Södertälje. Men i smyg drömde hon om ett mysigare ställe, gärna vid vatten, och definitivt med en sprakande brasa.

Så när en av salladsbarens gäster tipsade om att Wendela Hebbes Hus, som då var under uppbyggnad, behövde någon som drev restaurangrörelsen i huset, tog Antoinette mod till sig och kontaktade styrelsen.

– Jag kände mig jätteblyg i detta helsvenska sammanhang, minns Libanonbördiga Antoinette.

– Men alla var jättevänliga och vi kom överens. Efter mötet gick vi ner och tittade på min blivande restaurang. Nakna timmerväggar, inga fönster, inga dörrar. Och inga golv – vi balanserade på golvbalkarna!

Snart nog startade detaljplaneringen av köket och restaurangen. Antikvariska och estetiska intressen ställdes mot restaurangpraktiska.

Arkitekten ville att köket skulle vara husets hjärta, tillgängligt för gäster och besökare, och gav det sin nuvarande centrala placering, med dörrar åt fyra håll, stor härlig vedspis och specialtillverkade kökssnickerier i tidstypisk stil.

Det var vackert – men inte helt ändamålsenligt, minns Antoinette.

Restaurangrörelsen drog igång redan 1997, ett helt år innan övriga huset stor helt klart och invigdes.

– I början serverade vi ingen lagad mat, mest pajer, sallader, bakpota-

Antoinette Mezher i stora matsalen i Wendela Hebbes Hus. I bakgrunden svär-dottern Jeanette Hermansson, som tillsammans med sin man Elias också ingår i familjeföretaget som driver restaurangen i huset.

tis och fika. Köket var klart, men i resten av huset jobbades det för fullt, och "trädgården", ja den var bara en grusplan.

– Men det kom massor av folk, jag stod i kassan i timtal i sträck, och personalen jobbade så svetten rann – men vi hade kul!

Efterhand ökade efterfrågan på lagad mat. Det innebar nya krav på köket. Antoinette bytte vedspisen mot stekbord, skaffade bättre spisar och ordentliga fåktar.

– Men en dag meddelade miljökontoret att vi inte längre fick diska i köket. De föreslog att vi skulle diska i en av förrådsbodarna på gården!

Nöden är uppfinningarnas moder och Antoinette kom på idén att förlänga entrén. Den diskreta tillbyggnaden innebar att huset fick ytterligare en toalett – och diskutrymmen inomhus.

Att driva restaurang i Wendela Hebbes hus är ingen guldgruva. Det

har blivit många gratistimmar genom åren, konstaterar Antoinette.

– Alla älskar "Hebbevillan" på sommaren. Gästerna för att miljön är så fin, och vi för att vi kan ta emot så mycket fler gäster. Men på vintern är det glesare med besökare.

Därför hoppas Antoinette på att få bygga en rejäl glasveranda mot kanalen. Med en sådan kan säsongen förlängas med ett par månader. En dörr mellan matsalen och verandan står också högt på önskelistan.

– Mitt mål är att restaurangen ska fortsätta utvecklas och vara en oas för alla Södertäljebor.

Artikeln med text och bild av Lotti Walther publicerades för första gången i WendelAvisan nr 51 2013. Se även nästa sida.

Dörren som nämns i sista stycket finns på plats sedan några år. Glasverandan har vi sökt bygglov för (se sidan 22).

Linnéabården i stora matsalen, som syns i bakgrunden på bilden överst på sidan, är handmålad blomma för blomma av Inga Lindblad.

Lotti Walther till minne

I början på detta år fick vi det väntade men mycket vemodiga beskedet att vår tidigare styrelsemedlem Lotti Walther gått bort.

DET SISTA HALVÅRET var hon svårt sjuk i cancer, hade svårt att tala och vi upprätthöll kontakten framför allt via sms, det sista dan före julafton.

Kort tid innan Lotti fick sin diagnos sent förra våren kom hon med en idé som vi tog fasta på i Wendelastyrelsen. Hon föreslog att vi skulle inrätta "Lilla Wendelapriset" som ett slags pendang till det redan etablerade Wendelapriset för journalister. Hennes tanke var att det skulle utgöra pris i en skrivartävling för gymnasieungdomar i Södertälje. Och hon hann före sin död göra en donation som blev grundplåten till den fond som nu flera år framöver kan finansiera detta pris. Läs mer om priset på motstående sida.

Lotti var medielärare på Wendela Hebbegymnasiet. Det var för övrigt Lottis idé att den gymnasieskola hon sedan blev trogen resten av sitt liv skulle få namn efter Wendela Hebbe. Många gånger har elever från den skolan skött musikunderhållningen vid våra årsmöten. Och 2006 hyllade vi Lotti och hennes klass när de tillsammans tagit hem det prestigefyllda "Lilla Journalistpriset" för bästa skoltidning. Numera är just det priset, som delades ut av DN/Expressen, nedlagt så hennes idé om ett pris för att stimulera skolorna att skriva kom verkligen lägligt.

Vi i Wendelas Vänner har alla mycket att tacka Lotti för. I två perioder satt hon i styrelsen. Hon var med från starten av WendelAvisan 1996 och gjorde dess första layout.

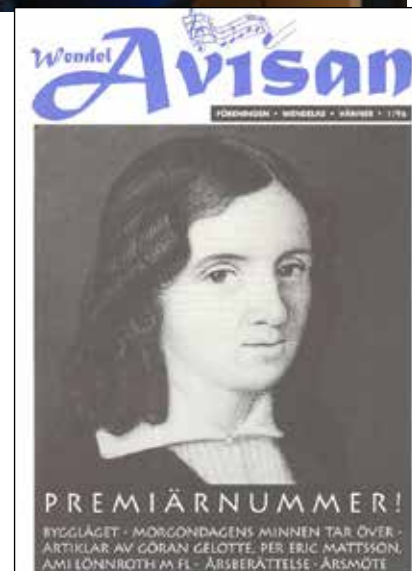
Senare, när hon återkom som formgivare från 2012, moderniserade hon och peppade upp tidningen på

Ovan: Lotti Walther fotograferad av en okänd kollega på Wendela Hebbegymnasiet 2012. Till höger: Premianrnumret för WendelAvisan från 1996.

ett lekfullt och läslockande sätt. Det var stimulerande stunder när vi i redaktionen bollade idéer som sedan förverkligades i Lottis spännande layoutlösningar. Och så var hon en så härlig människa, en blandning av blygsam när det gällde hennes egen person och skarp och säker när vi diskuterade frågor på hennes eget område.

Ami Lönnroth och Per Eric Mattsson

Lilla Wendelapriset lanseras

HÄRMED UTLYSER styrelsen för Wendelas Vänner Lilla Wendelapriset till Lotti Walthers minne. Detta sker i samarbete med LT, ABF Södertälje-Nykvarn samt Kulturnätverket i Södertälje.

Lilla Wendelapriset riktar sig till skrivande gymnasieungdomar i Södertälje.

För att kunna komma ifråga för priset bör man alltså vara elev i en av Södertäljes gymnasieskolor och delta i en skrivartävling som har manusstopp onsdag den 20 juni.

Juryn består av Ami Lönnroth, ordförande i Wendelas Vänner (sammansällande), Åsa Esping-Jameson,

lärare Wendela Hebbegymnasiet, Monika Nilsson Lysell, journalist LT, Daniel Johnston, kultursamordnare ABF, Ulla Havu, lärare, och Ingrid Sjökvist, journalist och författare. Läs mer om priset på affischen ovan och på www.wendela.se under fliken Lilla Wendelapriset.

Samtidigt inrättar vi Lotti Walthers fond som står öppen för bidrag till kommande års skrivartävlingar. Bidrag kan sättas in på Wendelas Vänner bankgiro 362-0879 eller swishas till 1230068593. Ange "Bidrag till Lotti Walthers fond" och glöm inte eget namn!

Wendelapris för elfte året

SOM SYNES HAR nu Wendelapriset som i år delas ut för elfte gången fått en lillasyster – se särskild artikel – men Wendelapriset som sedan 2008 går till bästa skrivna socialreportage i tidningar eller böcker lever alltjämt, vi kan tillägga i högönsklig välmåga!

Tack vare generösa donationer på över 113 000 kr, den största på 100 000 från en donator som vill vara anonym, är priset nu säkrat för två säsonger framöver. Tack generösa medlemmar och tack Östgöta Media som hörsammade vädjan om påfyllning på Wendelafonden!

Ordförande i juryn är från i år Kersti Forsberg vid Medieinstitutet Fojo som nu för tredje året är vår samarbetspartner.

Övriga medlemmar i juryn är journalisterna Annika Hamrud (ny för i år), Mattias Göransson, Åke Petersson samt undertecknad. Drygt 30 reportage i såväl artikel- som bokform har föreslagits till priset. Juryn arbetar som bäst. Den 16 september delas journalistpriset ut i sällskap med Lilla Wendelapriset som står öppet för Södertäljes gymnasieelever.

Ami Lönnroth

LILLA WENDELAPRISET
2018

Skrivartävling
för gymnasieelever i Södertälje

Uppgiften
Skriv ett reportage på 500–800 ord på temat Utanför.
Mejla det som en Wordfil eller som en pdf till
lillawendelapriset@lt.se senast den 20 juni 2018.

Priset
Diplom och en prissumma på 1000 kr delas ut vid en
ceremoni i Wendela Hebbes Hus den 16 september.
Vinnande reportage publiceras i LT.

Läs mer på www.wendela.se, www.lt.se samt www.abf.se
Frågor besvaras av LT-reportern Monika Nilsson Lysell, 072-306 96 09.

Wendelas Vänner i samarbete med LT, ABF Södertälje-Nykvarn samt Kulturnätverket i Södertälje.
Juryns beslut kan inte överklagas.

DU HAR VÄL
INTE GLÖMT
ATT BETALA
MEDLEMS-
AVGIFTEN?

Se sidan 23!

Vad inte många vet om Elsa Beskows tanter

För hundra år sedan publicerade Elsa Beskow den första bilderboken om de tre älskade tanterna, Tant Grön, Tant Brun och Tant Gredelin.

DET TYCKER NOG vi som vuxit upp med dem är värt att fira. Och därmed minns vi också Farbror Blå, hans husjungfru Beata, barnen Petter och Lotta, pudeln lilla Prick och katten Esmeralda.

Den första boken som alltså kom 1918 följdes sedan av ytterligare fyra, den sista 1947. Kanske hade vid det laget Astrid Lindgrens busiga Pippi Långstrump hunnit ta loven av den sedesamma 1800-talsidyllen i tantböckerna. 1949 skrev psykologen Jan Thomaus i *Folket i Bild* att Elsa Beskow var "snorkigt överklass-medveten". Både "Blomsterfesten i täppan" och Tant Grön-böckerna påverkade barnen skadligt, ansåg han. Elsa Beskow blev ledsen och skrev samma år till Eva von Zweibergk, kulturjournalist på *Dagens Nyheter*: "Den beskyllningen kändes som en stor orättvisa".

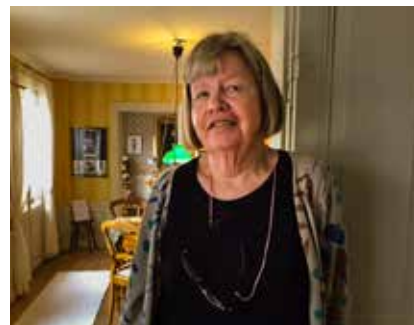
Men värre skulle det bli. Under 60- och 70-talen, efter författarens död 1953, kritiserades Elsa Beskow av flera litteraturforskare för i princip allt hon givit ut. "Hon var auktoritär, och barn indoktrinerades att tro att de vuxna alltid hade rätt", så lät kritiken som refereras av författaren Stina Hammar i hennes stora Beskowstudie från 2002 (se faktaruta). Elsa Beskow jämfördes med Astrid Lindgren som försvarade barns rätt till lek och kritiserades för att hon "strängt betonar arbetets nödvändighet samtidigt som hon idylliserar barnens villkor."

Själv har Stina Hammar en annan syn på saken och hon citerar den

tyska bilderboksforskaren Angelica Nix som 1999 i sin avhandling tar avstånd från kritiken. "När barn arbetar självständigt och intresserat är gränsen mot lek flytande", säger hon bland annat. Stina Hammar fyller på: "Kanske är det synd om dagens barn som ofta saknar möjlighet till naturligt samarbete med de vuxna."

Det intressanta med Tanterna Grön, Brun och Gredelin och Farbror Blå är inte bara den underbara sagovärld av 1800-talsmodell den öppnade för oss som aldrig svalde den där kritiken utan också att tanterna och farbrorn som befolkade den faktiskt har en verklig förebild. Av Stina Hammars Beskowstudie förstår man inte minst "arbetets nödvändighet" för dessa personers försörjning under knappa omständigheter.

FÖREBILDERNA VAR INGA mindre än Elsas mamma Augusta (tant Gredelin), hennes mostrar Amalia, också kallad Mala (tant Grön) och Berta (tant Brun) samt morbror Eugène (farbror Blå). Elsa Beskows mamma Augusta Maartman, född Fahlstedt, blev änka vid 39 års ålder och lämnades ensam med fem döttrar. Sonen Hans togs om hand av en morbror i Eskilstuna och Augusta flyttade med sina flickor hem till sina ogifta syskon Fahlstedt, den författande kvinnosakskvinnan Amalia, den husliga Berta samt den strängt arbetande brodern Eugène, för övrigt en av de vänner till Strindberg som aldrig blev osams med honom. Han lär ha lagt

Av Ami Lönnroth
Journalist och författare
Ordförande Wendelas Vänner

Huset i Djursholm där verklighetens tanter och farbror bodde.

egna äktenskapsplaner på hyllan för att kunna försörja alla dessa kvinnor.

I en intervju från 1986 (se faktarutan) berättar Elsa Beskows systerdotter Malin Leissner (1907–97) sina minnen av dessa förebilder. Det var nämligen i hennes föräldrahem i Djursholm (Malins mamma var Elsas yngsta syster Aina Güettler) som Elsas mostrar Mala, Berta och morbror Eugène så småningom kom att bo i slutet av sitt liv. Vid det laget hade Augusta (tant Gredelin) avlidit.

Före Djursholmsperioden bodde de fyra syskonen på flera olika adres-

ser på Östermalm. 1890 öppnade systrarna Amalia och Berta småbarnsskola med stöd av Amalias vän, kvinnosakskvinnan Ellen Key. Men förebilden för småstadsidyllen i tantböckerna är av allt att döma Kanton i Drottningholm där storfamiljen hyrde på somrarna.

Augusta övertalades av sin äldre bror Gustaf att öppna en grynbad vid Östermalmstorg, något hon inte tycks ha haft fallenhet för. Efter två år blev det konkurs och Augusta övergick till att göra översättningar, även det föga lukrativt.

DET VAR EUGÈNE som var ekonomisk stöttepelare med diverse födkrokar. Han arbetade på Nordisk familjebok och skrev dessutom musikrecensioner och kunde ibland glädja familjemedlemmarna med gratisbiljetter. Familjens kvinnor oroade sig över Eugènes försörjningsbörda.

Ett brev från en av Elsas systrar till brodern Hans vittnar om det:

”...hur det går med morbror Eugène vet jag inte, ty han hinner inte sova mer än 3 à 4 timmar om dygnet. Riksdagen, familjeboken, musikrecensioner, filharmonin och dessutom ekonomiska bekymmer tar väl rakt livet av honom.”

Eugène – farbror Blå – skulle dock komma att överleva även de två systrarna Amalia och Berta (tanterna Grön och Brun) med åtskilliga år och avled vid 83 års ålder den 8 maj 1935.

Där – i det stora huset i Djursholm – har jag personligen kunnat känna deras ande sväva i rummen när jag av och till genom åren varit gäst hos min kollega, journalisten och konstnären Marie Hogfors och hennes man Sven. Det var de som en gång köpte huset av Malin Leissner. Där bor de nu med sin egen storfamilj.

Elsa Beskow f. Maartman: 1874-1953
Stina Hammar: Solägget. Fantasi och verklighet i Elsa Beskows konst (Bonniers 2002).

Stina Hammar: Elsa Beskow, en biografi. (Bonniers 1958)

Marianne Fricke: Intervju med Malin Leissner om förebilderna till tanterna Grön, Brun och Gredelin samt farbror Blå. (Opsis Kalopsis 1986).

De fem tantböckernas titlar:
Tant Grön, Tant Brun och Tant Gredelin (1918)

Tant Bruns födelsedag (1925)
Petter och Lotta på äventyr (1929)
Farbror Blås nya båt (1942)
Petters och Lottas jul (1947)

Elsa Beskows bilder på omslaget och den här sidan kommer från "Tant Grön, Tant Brun och tant Gredelin",
©Elsa och Natanael Beskows dödsbo
Husbilden är tagen av Marie Hogfors

Flickböckernas flickbok

Jag har en hemlig last. Jag tror mig veta att jag delar den med ganska många andra kvinnor. Men vi talar sällan om den – jag älskar Anne på Grönkulla.

TALA MED VILKEN som helst kvinnlig lärare, läkare, bibliotekarie, byrådirektör, forskare eller förbundsordförande i åldern 35-85; nog har hon läst Anne på Grönkulla, denna kanadensiska flickbok från sekelskiftet. Och nog har hon fått sin föreställning om världen präglad av denna dam!

Tala med desammas män, sambos, fäder och söner – ni kan vara lika övertygade om att de inte läst Anne på Grönkulla. Och skulle de ha försökt närma sig henne så har de ändå ingenting förstått.

Det är just det som är det djupt tragiska. För hade de läst och tagit till sig Anne på Grönkulla liksom de

två följande böckerna i samma serie, skulle de också ha gjort bekantskap med Gilbert Blythe (uttalas B-L-Y-T-E) som är just så som en riktig man skall vara. Han har bruna ögon och gosselika läppar som då och då skiljs åt för att säga något om de drömmar och förhoppningar som fyller hans själ, men för det mesta har han förstånd att hålla sig undan. Han finns där i bakgrunden som ett löfte om frälsning från glasberget, men lämnar hjältinnan ganska fritt spelrum att hela tre volymer igenom ha kul med sina väninnor, råka ut för de mest oförutsedda olyckshändelser, åtföljda av avböner och försoningsscener.

Hon hinner arrangera en rad förfö-

Anne på Grönkulla 110 år

I ÅR ÄR DET 110 år sen Anne på Grönkulla föddes, den kanadensiska flickbokshjältinnan som har älskats och fortfarande älskas av såväl många unga flickor som deras mammor och mormödrar och farmödrar världen över. Ami Lönnroth hör till den senare kategorin. Hon blev förälskad i Anne på 50-talet när hon läste det exemplar hennes mamma bevarat sen sin flicktid. Amis mamma Hillevi var född 1908, samma år som Anne.

Ami skrev under sin tid som journalist på Svenska Dagbladets Idagsida flera artiklar om sin favoritflickbok. En av dem, från juli 1982, publicerar vi här intill. I början på 90-talet reste Ami till Kanada och intervjuade litteraturforskare som gjort ingående studier av Annes upphovskvinna Lucy Maud Montgomery's författarskap. Hon var en hårt hållen hemmadotter från Prince Edward Island som

1908 fick sitt plötsliga och för henne själv oväntade litterära genombrott med *Anne of Green Gables*, som boken heter på engelska.

I höstas startade University of Prince Edward Island en blogg för att fira den 110-åriga Anne. Den uppdateras varje tisdag. Hängivna Anne på Grönkulla-fans har bjudits in att skriva i denna engelskspråkiga blogg. Ami Lönnroth är en av de medverkande. Hennes bidrag publicerades den 12 mars och går att läsa på nätet. Amis syster Ingegerd Jonasson (en av vår förenings medlemmar) är den andra svenska som bidragit. Hennes text var publicerad 16 januari.

Läs båda på nätet: www.lmmontgomery.ca/anne-read-along

Vi har också lagt ut båda bidragen i nyhetsbloggen på Wendelas hemsida www.wendela.se

Lucy Maud Montgomery. Bild: Guelph universitetsbiblioteks samlingar

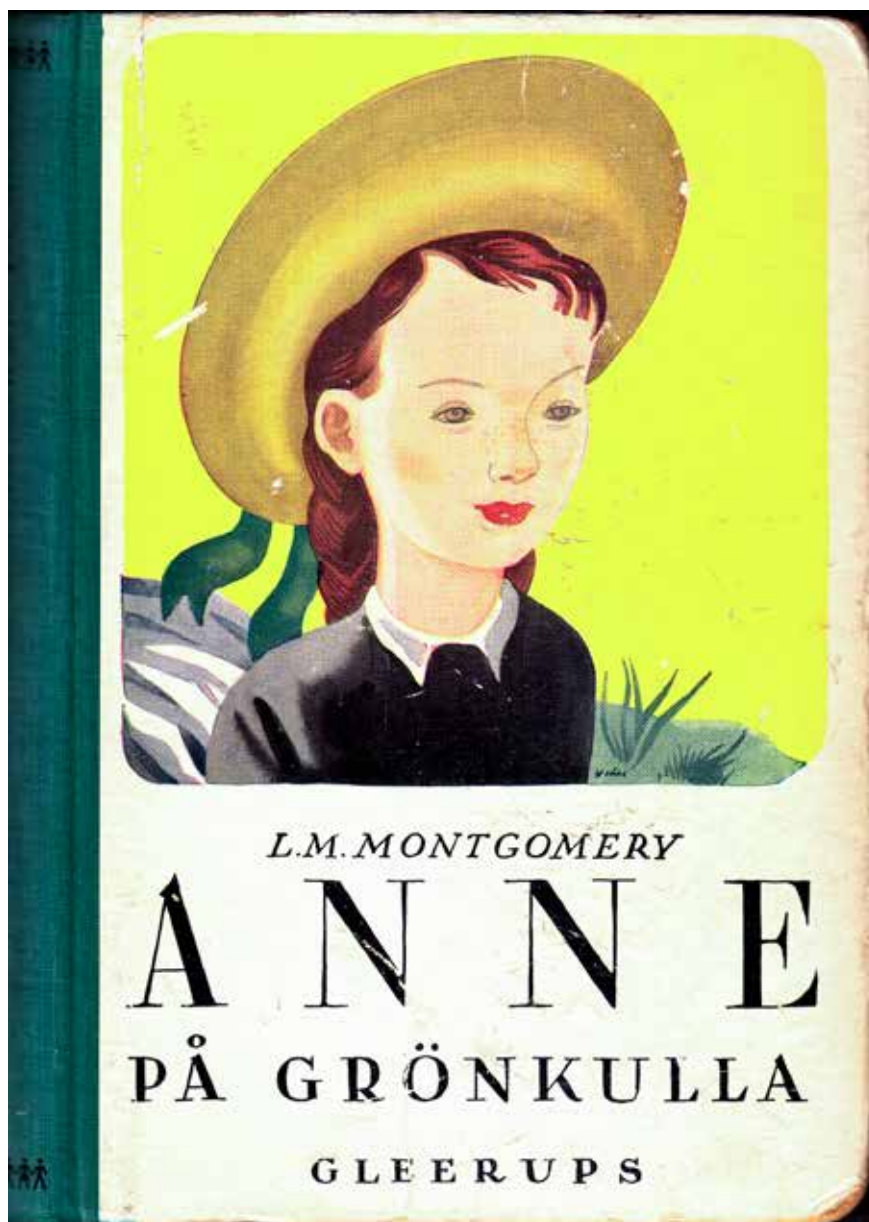
riska tebjudningar med de läckraste scones, kakor och kanadensiska plommonsylter som får det att vattna sig i mun.

Anne hinner ha framgångar både som skolelev, lärarinna, omsvärmad högskolestudent och författarinna och tappert stå emot omgivningens försök att gifta bort henne i närmare 800 sidor innan det äntligen går upp för henne att det är Gilbert hon älskar. Gilbert, den en gång så elaka gossen som höll upp hennes rödhåriga fläta inför hela klassen och ropade: "Det brinner!" Och när Anne dängde sin griffeltavla i huvudet på honom, så att den gick i tusen bitar, var det klippt – han var förälskad.

DET ÄR I första delen – den som har titeln "Anne på Grönkulla" – som det är mest fart och fläkt över Anne, det skall erkännas. När hon hunnit bli en sedesam dam i 20-årsåldern så dängs det inga griffeltavlor längre. Och det är inget tvivel om att snaran dras åt runt hennes kvinnoroll.

Anne är förstås inte som vanliga flickor. I likhet med Pippi Långstrump och diverse andra älsklingsfigurer i barnlitteraturen har hon ingen pappa eller mamma. De dog båda när hon var späd och Anne hamnade på barnhem.

Desto hemtrevligare framstår därför livet i Avonlea dit hon kommer som fosterbarn, de rustika trasmattorna i Grönkullas kök, äppelblommen i en sprucken porslinsmugg mot vilket Anne lutar det tryckta kort med en aftonbön som innebär hennes första kristna fostran, fru Lyndes (uttalas L-Y-N-D-E) virkade ylletäcke med tulpanmönstret som är så fint att det till och med duger åt en miljonär på

Ett älskat och ytterst välläst exemplar av "Anne på Grönkulla", arvegods från formgivarens mamma, tolfte svenska upplagan, utgiven 1956.

Av Ami Lönnroth
Journalist och författare
Ordförande Wendelas Vänner

Spoffordavenyn i Kingsport där Anne bedriver högskolestudier.

Undras om inte Anne gjort väl så mycket som Carl Larsson för att sprida propaganda om livet i den lyckliga kärnfamiljen. För vilka yrkesambitioner och högtravande författardrömmar det forna barnhemsbarnet Anne än ger sig hän åt så är det trots allt drömmen om det trevna enkla hemmet som till slut segrar. Även om det är i Gilberts mun dessa drömmar tar form:

”Jag har en dröm”, tog han åter långsamt till orda. ”Den drömmer jag jämt och samt, fastän det ofta förefallit mig, som om den aldrig kunde gå i fullbordan. Jag drömmer om ett hem med en brasa som sprakar på härden, en hund och en katt, vänners fotsteg och så – dig.”

Vem har inte fällt en tår över det lyckliga slutet:

”Gilbert drog henne tätt intill sig och kysste henne. Sedan gingo de

hem vid varandras sida under de tätande skuggorna, nykrönt konung och drottning i kärlekens rike, längs slingrade stigar kantade av de ljuvaste blommor som någonsin spridit sin doft, och över förtrollande ängsmarker, där hoppets och minnets smekande vindar fläktade kring dem.”

Är det konstigt att jag som femton-åring inte tyckte killarna var något på de hippor och skoldanser jag frekventerade – när jag inte satt hemma och läste om Anne och Gilbert?

Den nästan hjärtekrossande vackre ynglingen på evigt avstånd – det är förstås så det ska vara. Och den begåvade och humoristiska hjältinnan i centrum. Kanske är det det som gör Anne så njutbar i seriens tre första delar men rätt så ointressant när hon väl blivit präktig fru.

Artikeln publicerades första gången i Svenska Dagbladet den 10 juli 1982.

Den första svenska upplagan kom redan 1909 i ”auktoriserad översättning” av Karin Lidforss.

Musikalisk salong med humor och klös

FRÅN SKÖNSÅNG TILL dialog – det var temat för årets musikaliska salong till Signe Hebbes minne, suveränt genomförd av Helena Cronholm. Med sin bakgrund som skådespelerska, kyrkomusiker, körledare och manusförfattare, regissör och arrangör av uppskattade musikteaterföreställningar har hon verkligen en gedigen musikalisk erfarenhet att dela med sig av.

Det gjorde hon med både humor och klös i kommentarerna när hon kom in på de patriarkala traditionerna i teaterns och musikens värld. Även Svenska kyrkan fick sig en släng över sin brist på uppskattning av den musikskatt som församlingar runtom i Sverige förvaltar.

Skickligt vävde hon samman personliga erfarenheter med musika-

liska minnen från Signe Hebbes tid och framförde bland annat två visor av Wendela Hebbe skrivna just för dottern Signe.

Alla njöt vi av Helenas vackra röst. Dessutom fick vi chans att för

några minuter bli Helenas elever då hon fick hela salen att sjunga i stämmor, följt av hennes uppmuntrande: ”Bra. Det gick ju strålande”.

Ami Lönnroth (text)
Birger Svanteson (bild)

Soppa, gryta och salt sill

Vad åt man hemma hos Wendela Hebbe? Det är en fråga som inte är helt lätt att svara på.

SVERIGE HAR INTE någon stark mathistorisk tradition. Källkritiken har sällan varit viktig för dem som har skrivit mathistoria och anekdoterna och undantagen har fått mer uppmärksamhet än gedigna historiska studier av vad människor levde av under 1800-talet.

En del saker kan man dock säga med säkerhet. Innan 1830 så åt man mycket soppa. Förklaringen är att fram till dess så lagade man mat över öppen eld. Med järnspisen kunde man laga mat i flera kastruller samtidigt men innan dess var det mer praktiskt att koka allt i samma kastrull.

Cajsa Wargs kokbok som kom ut i sin första upplaga 1755 är helt anpassad till att koka över öppen eld.

Men man fortsatte säkert att äta soppa. Särskilt om man var fattig. Soppan var också nödvändig för brödet. Bröd bakades inte så ofta och när man bakade fick det bli mycket. Brödet hängde i taket och torkade och man behövde soppa att doppa i.

I Wendela Hebbes reportage "Arbetskarlens hustru" från 1846 berättas om "fattigsoppan" som delades ut på flera inrättningar i Stockholm till behövande. Hebbe skriver att "Vi hafva funnit denna soppa oftast rätt försvarlig, smaklig och kraftig."

Sörmländsk grisslakt i slutet av 1800-talet.

Bild: Okänd/Nordiska museet från Digitalt museum

I Populär historia kan man läsa att torparna ibland hade en gris. När torparen slaktat sin gris såldes "finköttet" som skinkor och kotletter till hökarboden i stan. I grytan där hemma hamnade det hårdare köttet, läggår, nacke och huvud, liksom inälvsmaten och hela hjärtslaget med lungor och allt.

PH säger att det är i den grytan som vår husmanskost utvecklades. Torparen och fattigbonden skapade rätter av det som stadsborna kallade för "det sämre köttet". Av huvuden gjordes sylta, slagsidorna rullades med kryddor och den goda högrevnen kokades till pepparrotskött eller kalops. Inälvsmaten blandades med hackat kött som inte kunde användas till annat och stoppades i fjälster. Korvarna röktes och saltades. Blodet användes som degvätska vid baket

och blev till paltbröd eller palt, fläsket kokades, kryddades och bakades in i potatis till kroppkakor.

Så var det säkert. Men ofta fanns inte så mycket mat att man kunde laga alla de rätterna. Statarna i Södermanland levde i stor utsträckning på salt sill och potatis.

Annika Hamrud

Vad man mer åt på 1800-talet vet Jens Linder, som är kock, litteraturvetare och matskribent för bland annat Dagens Nyheter. I Hebbevillan den 28 oktober kommer han att hålla föredrag om vad man egentligen åt såväl i Wendela Hebbes sommarhus som hos torparna i Taxinge.

”Trump har vänt upp och ner på allt”

Det var inte förväntat att hon skulle bo större delen av sitt liv i USA. Men så blev det. Det berodde på kärleken, berättar Karin Henriksson, aktuell med en bok om USA:s president Donald Trump – och ett besök på Wendela Hebbes hus.

EFTER UPPVÄXTEN I Småland blev det Journalisthögskolan och spridda universitetsstudier, diverse sommarjobb, sedan Svenska Dagbladet på flera olika redaktioner – efter en sejour i Bryssel flyttade Karin Henriksson till Washington. Det var 1987. Sedan blev hon kvar.

Främst har hon jobbat för Svenska Dagbladet men man har kunnat läsa henne i många svenska tidningar genom åren. Det har också hunnit bli några böcker.

USA är förstås inte bara Washington DC. Karin Henriksson har hunnit besöka alla de 50 amerikanska staterna genom åren. Och en stor del av resorna har handlat om att bevaka valkampanjer. Valkampanjen som ledde till det för många överraskande valet av fastighetsmagnaten Donald Trump till president var det åttonde presidentvalet som Karin Henriksson bevakat.

– Alla kampanjerna har varit olika. Mest susade vingslagen 1992 med en ny generations intåg, Bill Clinton–Al Gore, vidare valet år 2000 som avgjordes av Högsta domstolen och naturligtvis den utdragna kampen mellan kvinnan och den svarte mannen 2008 – och så förstås det osannolika 2016 med Donald Trumps seger över samma kvinna.

I Sverige bevakas amerikansk politik intensivt, men ändå kan det vara svårt att komma ihåg alla turer. Bill Clinton vann 1992 mot George Bush den äldre, som bara satt en mandatperiod av tillåtna två. Bill Clinton vann även 1996, och hans vicepresident Al Gore förlorade 2000 efter en rösträkning som höll på i flera veckor mot George W Bush, som sedan efter åtta år efterträddes av Barack Obama.

Barack Obamas motkandidat var republikanen John McCain men det Karin Henriksson minns mest är striden om den demokratiska nomineringen som stod mellan Obama och Hillary Clinton.

Men vilket val har påverkat historien mest? Karin Henriksson tänker att världen kanske skulle sett annorlunda ut än den gör nu om Al Gore, som förlorade med bara några få röster, vunnit i stället för George W Bush. Han skulle då ha varit president den 11 september 2001 när två flygplan flög in i World Trade Center i New York samtidigt som ett plan flög in i Pentagon och ett kraschade i Pennsylvania. Ett terrordåd som också ledde till två krig – ett mot Afghanistan och ett mot Irak.

– Man kan ju undra om han hade lyssnat på varningarna om Usama bin Ladins planer? Skulle han drivit på

Av Annika Hamrud
Journalist och författare
Styrelseledamot Wendelas Vänner

terrorbekämpningen på annat sätt? Skulle landet ha blivit pionjär på miljö- och klimatområdet?

Men för de flesta är nog valet av Donald Trump det största och mest förvånande som har hänt i amerikansk politik. Karin har ändå redan hunnit komma ut med en bok om honom.

Det är en intensivt faktsäckad bok. Om man inte har läst amerikansk press om honom så är det en bra genomgång för att komma ifatt. För att få veta mer om vem han egentligen är, denna twittrande president.

Karin Henriksson kände förstås till honom väl långt innan han ställde upp i presidentvalet. I boken kan

man läsa – eller om man vill lyssna på ljudboken – om hans utsvävande liv på klubbar i New York i ungdomen och upp i medelåldern. Hur han alltid hade en modell vid sin sida.

En stor del av boken är skriven i realtid. I samma tempo som Trumps liv i medierna utspelar sig. Karin Henriksson skrev samtidigt dagbok på författarförbundets hemsida.

Med Donald Trump som president är det inte så enkelt att vara helt neutral när man skriver. Karin vändades. Hur kan man skriva om en person som är ”egocentrisk, oberäknelig, illojal, lögnhals, vårdslös, okunnig, inkonsekvent, vulgär, snarstucken, tunnhudad, misogyn, smaklös, otålig, främlingsfientlig, skrytsam, hämndlysten, farligt impulsiv, ovillig att lyssna till råd... Charmig, artig och generös, säger folk som träffat honom privat.”

Hon nämner det sista i boken. Detta trots att hon inte sett mycket av det offentligt.

Hur har livet förändrats för dig personligen med Trump?

– Nyhetskonsumtionen är större än någonsin och inkräktar på privatlivet. Planer på att se en film eller en dokumentär i tv:n hemma förverkligas sällan. Man blir helt enkelt fast i det senaste dramat, som en vecka nu i vår när rubriker om Nordkorea och porrfilmsstjärnan Stormy Daniels vävdes in i varandra – fast det egentligen skulle handla om stältullar.

Karin berättar att Washington är som en bruksort. Det är mycket fokus på politik på middagar och luncher.

– Även om alla bestämt sig för att inte prata om Trump dröjer det bara fem minuter till alla pratar om Trump.

Som journalist, är det möjligt med Trump som president att vara konsekvensneutral, objektiv och det som nyhetsjournalister brukar ha som sina ideal?

– Bra fråga. Jag tycker i och för sig att man kan ge Trump rätt i att bevakningen är negativ, men samtidigt är det ju fullt naturligt med tanke på hur han vänt upp och ner på allt, från traditioner till maktutövning. Att det är ständigt fokus på dramatiken medför att bevakning av förändringar och beslut som de facto sker inte är så djuplodande som den borde vara.

Har du någon förebild bland svenska kvinnliga journalister? Motsvarande bland amerikanska?

– Jag tycker att det finns otroligt många duktiga kvinnliga journalister, både svenska och amerikanska. Jag läser gärna journalistbiografier och det är klart att Martha Gellhorn är i en klass för sig. (Martha Gellhorn var en amerikansk korrespondent som var med såväl vid landstigningen i Normandie, när koncentrationslägret öppnades i Dachau, i finska vinterkriget, liksom i Vietnam och Bosnien under krigen där).

Karin Henriksson kommer till Wendela Hebbes Hus den 6 maj och berättar om sin bok ”Trump: Miljarderna, medierna och makten”. Se baksidan! Bilden är tagen av Eva Lindblad

Våra hyreskontrakt

Med kommunen

Föreningens förra hyreskontrakt löpte under 13 år från 2003. Den ursprungliga tanken från kommunens sida var att arbetsmarknadsprojektet "Hebbevillan" efter periodens slut skulle bli ett, då för tiden, vanligt tomträttsavtal för villan, alltså med Wendelas Vänner som ägare till den fasta egendomen.

Detta gick inte att förverkliga bland annat på grund av den prislapp på dryga tre miljoner som sattes på fastigheten när kommunen sålde den till sitt dotterbolag Telge Fastigheter samma år 2003. Då bortsåg man bland annat från den kontantinsats på cirka en miljon kronor, som Wendelas Vänner samlat ihop och satsade i projektet.

Nu blir det i stället en extra omgång i kommunkoncernen. Telge Fastigheter hyr ut till Kultur- och fritidskontoret (KoF), som hyr ut till Wendelas Vänner. Den årliga hyran är nu ca 108 000 kronor och kontraktet löper i sex år till och med 2024. Det innebär en hyreshöjning på cirka 25 procent. Vi har accepterat detta.

Med restaurangen

Antoinette Mezher's restaurang hyr i sin tur av Wendelas Vänner i ett likalydande hyreskontrakt. Eftersom restaurangen är kommersiell och Wendelas Vänner en ideell förening har det varit viktigt att verkligen se till att restaurangen arbetar på samma villkor som övriga restauranger i stan.

Nästa generation Mezher tar nu aktiv del i verksamheten och hoppas, liksom vi i föreningen, på ett framgångsrikt och trevligt samarbete. Bland planerna ingår en total ombyggnad av uteserveringen till en vinterträdgårdsliknande glaspaviljong. Den har tillskyndats och godkänts av vår stadsantikvarie Emma Tibblin. Men bygglovet låter vänta på sig.

Restaurangen har öppet måndag-lördag klockan 8.00-20.00. Lunch från klockan 11.00, smörgås och enklare menyer från klockan 16.00. Medlemmar i Wendelas Vänner får rabatt efter 16.00.

Per Eric Mattsson

Årsredovisning 2017

VÅR KASSÖR Ester Rudolfsson Mattsson har just vid manusstopp överlämnat årsredovisningen för 2017 och två pärmar med redovisningsmaterial till våra revisorer Bengt Sjögren och Gunilla Thörn.

På den interna medlemssidan www.wendela.se för våra 445 medlemmar (föregående år 434) finns hela årsredovisningen med kommentarer utlagd samt också övriga årsmöteshandlingar. Kom gärna till årsmötet (kallelse i föregående nummer av Avisan) den 25 april kl 18.00.

Per Eric Mattsson

Kakelugnen i Mollie Faustmanrummet är en deposition från Stockholms Stadsmuseum. Bild: Peder Edström

Depositioner och donationer

VÅRA DEPOSITIONER och donationer syns inte i balansräkningen men är viktiga för oss och för den "affärsidé" som successivt och närmast med automatik utvecklats kring vårt hus.

Musikmuseets (numera Scenkonstmuseets) depositioner av möbler, tavlor med mera, som tillhört Wendela och Signe Hebbe utgjorde grunden till vårt museum 1997. Under årens lopp har museet utökats med ovillkorade donationer av möblemang och tavlor från danska ättlingar till Wendela och av svenska ättlingar till Wendelas och Signes trotjänarinna Thilda.

Därtill kommer tavlor av Mollie Faustman (Wendelas och Hiertas barnbarn) från ättlingar till Mollie.

Vi har fått två värdefulla tavlor av Mollie Faustman donerade av konstnären Tom Lundin. Almqvistsällskapet har deponerat Love Almqvists chiffronjé.

För första gången efter över 20 år har vi nu i år haft inspektion av de möbler och tavlor som dåvarande Musikmuseet, deponerade i det återuppförda Wendela Hebbes Hus. Inspektören har riktat allvarlig kritik mot vårt öppna "ickemuseala" sätt att vårda den deponerade egendomen.

Bland annat har vi låtit publik sitta i deponerade möblemang under musiksoaréer och tillåtit icke museiutbildad personal att sköta visningar och tillsyn. Ingen plats för obegåvade "nördar" som vi får finnas i museer.

Vi har haft preliminärt mailsamtal

med Scenkonstmuseets ledning om en träff men ännu inte kommit till skott. Medlemmar i Wendelas Vänner kan följa de olika turerna i denna intressanta diskussion på vår medlemsinterna sida på vår webbplats www.wendela.se. Maila till info@wendela.se för lösenordet.

Per Eric Mattsson

Grattis Birgit 100 år!

DEN 19 MARS kunde vi i styrelsen för Wendelas Vänner räkna in vår första hundraåring i medlemsskaran; Birgit Lewenhagen. "GRATTIS till hundra modiga år!" Så skrev vi på kortet när vi skickade blommor.

Några dagar efter familjens och vänkretsens glada firande, fick jag ett långt trevligt telefonsamtal med Birgit och löfte om att få publicera några rader i vår tidning. Under sina år i Södertälje under 50- och 60-talen fram till 1976 då familjen flyttade till Paris, var Birgit en viktig profil i stadens kultur- och föreningsliv, bland annat satt hon i kultur-nämnden för Folkpartiet (numera Liberalerna) och var en mycket livaktig ordförande för Södertäljekretsen av Fredrika Bremerförbundet.

När Wendelas Vänner bildades 1983 var Birgit kvar i Paris men höll kontakt med eldsjälarna som drog igång vår förening, grundaren Inger Mattsson och sen också Anne-Sophie Eckerbom som hon en gång hade efterträtt som Fredrikaordförande. Medlem i Wendelas Vänner blev hon 1984 efter familjens återflytt till Sverige, då till Tumba där hon ännu bor kvar i villan, änka sedan 2002.

De glada minnena från Fredrika-

Birgit Lewenhagen på sin 100-årsdag, förevigad av dottern Ann Weimer.

tiden i Södertälje är något Birgit ofta tänker på. Då ordnade hon välbesökta kulturprogram, bland annat ett med Per Wästberg som hon särskilt minns:

– Han skulle ha hela 500 kr betalt. Så stora summor var vi inte vana vid. Vi brukade ge 99 kr för då slapp man lämna inkomstuppgift. Men jag såg till att trycka upp 50 biljetter à 10 kr och fick Scania, där min man arbetade, att köpa hälften och Astra att köpa den andra hälften. Vi klarade arvodet.

Umgänget med de stora feministiska profilerna i jämställdhetsdebatten på 60- och 70-tal framstår i förklarat ljus: Eva Åsbrink, Eva Moberg, Ying Toijer Nilsson, Karin Westman-Berg, för övrigt syster till Anne-Sophie Eckerbom, Birgitta Wistrand, Barbro Hedvall...

Samtidigt var kulturlivet i Södertälje på topp, kommunen satsade och stan blev rikskänd för sina kultursatsningar. Riktigt samma geist i den kommunala kulturen blev det inte senare.

Men som vi vet gör Wendelas Vänner vad vi kan för att hålla liv i kulturen. Birgits son Jan som återvänt till Södertälje från många år i Berlin är nu en av våra nya medlemmar.

Själv träffar jag ibland Birgit hos frissan på Nygatan men oftast styr hon kosan mot Stockholm numera – för att gå på föreläsningar om till exempel jazz och islam vid Senioruniversitetet, föreställningar på Operan eller konserter i Berwaldhallen. Sedan några år tar Birgit färdtjänst. Längre körde hon själv.

Ami Lönnroth

HAR DU BETALAT DIN MEDLEMSAVGIFT?

Kontrollera din medlemsstatus i adressrutan på sista sidan.

Det bör stå 18 (medlemsavgiften betald för 2018), 66 (ständig medlem) eller 99 (tillfällig medlem).

Lägre siffra än 18 eller tom ruta visar att du ännu inte betalat årets medlemsavgift och missar nästa nummer av WendelAvisan och eventuell medlemskommunikation via mail.

Betala till bankgiro 362-0879 eller swish 123 006 8593.

Årets medlemsavgift är 150 kronor, familjemedlemskap 225 kronor, ständigt medlemskap 1 800 kronor.

Bild: Ilker/freeimages.com

POSTTIDNING B

Wendelas Vänner
c/o Lönnroth Mattsson
Badhusgatan 8C
151 73 Södertälje

PROGRAM

April–november 2018

Inträde till söndagsprogrammen 100 kronor, medlemmar i Wendelas Vänner betalar 70 kronor. Programmen hålls, när inte annat anges, i Wendela Hebbes Hus. Kaffe och kaka ingår och serveras från 14:30. Swisha till 1230068593 eller betala in till bankgiro 362-0879 för att garanteras plats. Glöm inte namnet! Samtliga program i samarbete med ABF Södertälje/Nykvarn

ÅRSMÖTE I WENDELA HEBBES HUS

Onsdag den 25 april 18.00

Helena Cronholm med Sankta Ragnhilds damkör inleder kvällen. Därefter sedvanliga årsmötesförhandlingar och tårtkalas för att fira 20 år i huset.

TRUMP: MILJARDERNA, MEDIERNA OCH MAKTEN

Söndag 6 maj 15.00 i Wendela Hebbes Hus

Författarträff med SvD:s förra USA-korrespondent Karin Henriksson om hennes bok om Trump, den första biografen på svenska om den twittrande amerikanske presidenten. "Här skildras Trumps krokiga väg till maktens centrum och de röda trådarna i hans liv: lögn, bekräftelsebehov, hämndlystnad, skryt och pengar."

STADSVANDRINGAR

Tisdag 12 juni 18.00, onsdag 15 augusti, onsdag 22 augusti samt onsdag 5 september
Samarbete med Länstidningen och Södertäljebyrån.
Mer information på www.wendela.se

TOREKÄLLBERGETS 1800-TALSVECKA

25 juni–1 juli

Se sidan 6!

SOMMARPROGRAM: GISSA MUSIKEN!

Lördag 25 augusti i samband med Södertäljefestivalen. Kolla klockslag på www.wendela.se
Helena Cronholm och kören Vox Humana, ackompanjering Jan-Erik Sandvik.

UTDELNING AV STORA OCH LILLA WENDELAPRISET

Söndag den 16 september 15.00 i Wendela Hebbes Hus

Mer information på www.wendela.se

ETT JÄVLA SOLSKEN

Söndag 30 september 15.00 i Wendela Hebbes Hus

Författarträff med Fatima Bremmer om hennes kritikerrosade biografi om Ester Blenda Nordström. "Hon var inte så stark som hon var kaxig och hon var mer vek än aggressiv", skrevs det en gång om denna äventyrssugna reporter, som blev en kändis för hundra år sen.

Bild: Helén Karlsson

1800-TALSTEMA: KLÄDERNA

Söndag den 14 oktober 15.00 i Wendela Hebbes hus

1800-talsveckans kläder – vad hade folk på sig? Catrin Nygårdh och Susanna Lovén berättar och visar utifrån arbetet med 1800-talsveckan på Torekällberget.

1800-TALSTEMA: MATEN

Söndag den 28 oktober 15.00 i Wendela Hebbes hus

Vad åt man på Wendela Hebbes tid? Matskribenten Jens Linder berättar om 1800-talets livsmedel. Ett arrangemang i samarbete med Matlust.

1800-TALSTEMA: MUSIKEN

Söndag den 11 november 15.00 i Wendela Hebbes hus

Hur var det med musiken på 1800-talet? Jo "alla" spelade piano! Men hur lät musiken då? Ja, man kan nog lugnt säga att "less is more" inte var uppfunnet! Helena Cronholm spelar och sjunger ur 1800-talets repertoar.

WENDELA HEBBE OCH FOLKSAGORNA

Söndag den 25 november 15.00 i Wendela Hebbes hus

Bengt af Klintberg, professor i etnologi, om sagoberättande på Wendelas tid, om Wendelas egna sagoböcker och om hennes hushållerska Brita Greta Löfquist från Huskvarna, en enastående sagoberätterska som familjens vän och sagosamlare Olof Hyllén-Cavallius gärna lyssnade på.